

GRONDONTEIENING

Breë oorsig deur Regter Antonie Gildenhuys

Regter Antonie Gildenhuys het tydens die SDR-vergadering van 26 Oktober 'n breë oorsig oor grondonteiening gegee. As 'n uitgangspunt het hy gemeld dat as 'n openbare noodsaak beteken dat jy jou grond moet prysgee vir bv. 'n pad of 'n skool, moet die hele gemeenskap die las dra en nie net die persoon wie se grond gevat is nie. Dit is eintlik 'n balanseringsoefening: Aan die een kant van die skaal is die behoefte van die gemeenskap om grond te kry en aan die ander kant geld die belange van die persoon wat die grond moet prysgee, en dit moet balanseer. Hierdie beginsel is ook in ons Grondwet opgeneem (Artikel 25). Eiendom mag slegs onteien word in die openbare belang en onderworpe aan vergoeding onder bepaalde voorwaardes.

Die vraag ontstaan hoe kan grond dan sonder vergoeding onteien word. Daar is verskeie standpunte hieroor. Die een is dat die Grondwet gewysig moet word. 'n Ander een stel dit dat dit nie nodig is om die Grondwet te wysig nie en onteiening kan onder bepaalde omstandighede gedoen word. Regter Gildenhuys het die voorbeeld genoem dat 'n woonstelgebou wat deur die eienaars afstand gedoen is en deur plakkers beset word, onteien kan word. Artikel 36 van die Grondwet maak dit wél moontlik. As die belange van die samelewing dit verg om sonder vergoeding te onteien, kan bepalinge in Artikel 25 geïgnoreer word. Maar regter Gildenhuys sê dit gebeur slegs in 'n uitsonderlike gevalle.

Onteiening sonder vergoeding word ook wêreldwyd slegs in uitsonderlike gevalle toegelaat. Die skrywers van die nuwe wetsontwerp oor onteiening in Suid-Afrika het 'n lys van sulke uitsonderlike gevalle saamgestel. Dié lys sluit ondermeer verlate geboue, ongebruikte grond, kommersiële eiendom wat onproduktief is, ongebruikte eiendom van die staat (bv. munisipaliteite) en plase wat deur arbeiders bewerk word met 'n afwesige titelhouer, in.

Die vraag ontstaan hoekom grondhervorming in Suid-Afrika nodig is. Die sogenaamde regte van die koloniale moondhede om inheemse mense se regte van hulle te ontnem, is hoogs omstrede. Die argument was dat die inheemse volke so onbeskaafd was dat hulle eintlik nie regte gehad nie. Daardie belediging sit nog baie vlak.

'n Paneel deskundiges oor grondhervorming het bevind dat die probleem nie 'n tekort aan geld is nie, maar onbekwame amptenare, korrupsie, kaderontplooiing en "elite-kaping". Laasgenoemde is wanneer grond aan 'n gemeenskap gegee word, die leiers alle voordele vir hulself toe eien en die onderdane kry niks.

Regter Gildenhuys het gemeld dat daar gesê word dat ons op die punt van 'n vierde industriële revolusie staan. Afgesien van die probleme met die grondverkryging, is daar ook verdere probleme. Mens kan nie verwag van iemand om suksesvol te boer as hy nie landboukundige opleiding gehad het nie. Tweedens kan dit nie verwag word dat 'n boer produktief kan boer as hy of sy nie oor die nodige fondse beskik nie.

Regter Gildenhuys het gewaarsku dat as die grondkwessie aan die een kant voortduur, gaan ons opstande kry, 50% van die jeug wat klaarmaak met skool gaan nie werk kry nie, daar sal nie geld vir behoorlike behuising wees nie, grondbesetting gaan toeneem en misdaad gaan verder uitkring. Aan die ander kant hou onteiening sonder vergoeding ook bepaalde risiko's in, soos voedseltekorte, afname in entrepreneurs, probleme met leningverkrygings, afname in werksgeleenthede en vermindering in die uitvoere van kossoorte (vrugte, suiker, wyn, ens.)

Wat staan ons te doen? Ons moet vorentoe kyk, en nie terug na die verlede nie. Die boere sê hulle het die grond gekoop, die grondeisers sê dat die grond gesteel is. Regter Gildenhuys het beklemtoon dat dit tyd is dat die waardes van die reënboognasie weer nagestreef word soos vervat in die Grondwet:

"Die verdeeldheid van die verlede te heel en 'n samelewing gegrond op demokratiese waardes, maatskaplike geregtigheid en basiese menseregte te skep; die grondslag te lê vir 'n demokratiese en oop samelewing waarin regering gegrondves is op die wil van die bevolking en elke burger gelyk deur die reg beskerm word; die lewensgehalte van alle burgers te verhoog en die potensiaal van elke mens te ontsluit; en 'n verenigde en demokratiese Suid-Afrika te bou wat sy regmatige plek as 'n soewereine staat in die gemeenskap van nasies kan inneem. Mag God ons mense beskerm."

Hy het afgesluit met 'n oproep om vir die Here vir 'n gesindheidsverandering in Suid-Afrika te bid, beginnende by jouself.